

Göteborgs Universitet

Samhällskunskap

**”Det tog tid men eftersom jag var beredd
gick det bra”**

Ett arbete om uppfattningar kring den professionella autonomin hos lärare med
annan kulturell och/eller etnisk bakgrund.

En integrerad c-uppsats/examensarbete i samhällskunskap

Termin VT 09

Författare: Polina Janson

Handledare: Cyro Banega

Uppsatsen längd i antal ord: 9 871

Titel: "Det tog tid men eftersom jag var beredd gick det bra" – Ett arbete om uppfattningar kring den professionella autonomin hos lärare med annan kulturell och/eller etnisk bakgrund

Författare: Polina Janson

Kurs: Examensarbete i samhällskunskap

Omfattning: 15 högskolepoäng

Termin: VT 09

Handledare: Cyro Banega

ABSTRACT

Bakgrund: Det finns forskning som visar på att tillhörigheten till olika grupper kan påverka samspelet mellan olika aktörer och den handlingsfriheten som de olika aktörerna har eller kan tänkas uppleva. Autonomi är en viktig del av läraruppdraget. Uppfattningen om hur mycket autonomi en lärare har kan påverka lärarens arbete. Uppfattningen av autonomi kan påverkas av relationer mellan olika grupper och i möten mellan olika kulturer.

Syfte: Syftet med denna studie är att undersöka om det finns en relation mellan hur mycket autonomi lärare med annan kulturell och/eller etnisk bakgrund uppfattar sig ha i sitt yrkesutövande och lärarnas bakgrund

Metod: Arbetet är byggt kring kvalitativa intervjuer i samtalsform. Urvalet består av lärare med annan kulturell och/eller etnisk bakgrund som arbetar på olika skolor i Göteborg.

Resultat: Resultatet visar på att respondenternas kulturella och/eller etniska bakgrund kan enligt respondenterna själva påverka hur mycket autonomi de uppfattar sig ha under den första tiden på en ny arbetsplats. Respondenternas egen medvetenhet uppfattas av respondenterna vara viktig för att bli accepterade på den nya arbetsplatsen.

Sökord: autonomi, lärare, uppfattningar, kulturella skillnader

Innehållsförteckning

Abstrakt

1. Bakgrund	4
2. Teoretisk utgångspunkt	5
2.1. Kultur, etnicitet och mänskliga möten	5
2.1.1. Begreppsutredning	5
2.1.2. Gruppindelning och möjlig agerande	5
2.1.3. Analytisk ram	6
2.2. Upplevelse och uppfattning	7
2.2.1. Fenomenologiskt synsätt	8
2.2.2. Existentialistiskt synsätt	8
2.2.3. Humanistiskt synsätt	8
2.2.4. Analytisk ram	9
2.3. Den professionella autonomin	9
2.3.1. Profession	9
2.3.2. Professionell autonomi	10
2.3.3. Autonomi och läraruppdraget	10
2.3.4. Analytisk ram	11
3. Syfte och frågeställningar	12
4. Metod	12
4.1. Kvalitativa intervjuer	13
4.2. Intervjuarens bakgrund	15
4.3. Urval	16
4.4. Möjliga problem	18
4.4.1. Urval	19
4.4.2. Intervjugenomförande	19
4.5. Reliabilitet och validitet	20
5. Resultat	21
5.1. Intervjupersoner: presentation	21
5.2. De uppnådda kriterierna	22
5.2.1. Kulturell och/eller etnisk tillhörighet	22

5.2.2. Respondenternas uppfattningar och mina tolkningar utav dessa	23
5.2.3. Professionell tillhörighet	23
5.3. Respondenternas sammanfattade svar	24
5.3.1. Kulturell och/eller etnisk bakgrund	24
5.3.1.1. <i>Umgängesvanor</i>	24
5.3.1.2. <i>Identifikation</i>	24
5.3.1.3. <i>Respondenternas upplevelser om kollegornas uppfattningar</i>	24
5.3.1.4. <i>Uppfattningsförändringar genom tiden</i>	25
5.3.2. Uppfattningar och praktiken	25
5.3.3. Autonomi och läraruppdraget	26
5.3.3.1. <i>Autonomi i vardagen</i>	26
5.3.3.2. <i>Önskemål om samarbetsgraden</i>	26
5.3.3.3. <i>Anledningar till ett lyckat samarbete</i>	27
5.3.3.4. <i>Upplevelser av autonomi på arbetsplatsen; nu och genom tiden</i>	27
6. Analys	28
7. Sammanfattande diskussion	30
8. Resultatets betydelse för lärarprofessionen	31
Källförteckning	
Bilaga 1 – Intervjuguide	

1. Bakgrund

Jag har valt att skriva om de verksamma lärare inom den svenska skolan som har annan kulturell och/eller etnisk bakgrund än den svenska och om deras upplevelser av autonomi inom ramen för deras profession.

Utomvetenskapligt är denna studie intressant då det svenska samhället som vi lever i kännetecknas av mångkulturalitet. Skolan är inget undantag. Mångkulturaliteten för med sig en debatt om integrering och segregering: en debatt som majoriteten utav oss har vid något tillfälle kommit i kontakt med och fått på ett eller annat sätt ta ställning till. Kvotering på grund av bland annat etnisk bakgrund har diskuterats frekvent i medierna och de olika styrdokumenterna (som t.ex. skollagen) har behandlat mångfaldsfrågan.¹ Lärare med invandrarbakgrund är en grupp som många kan komma i kontakt med och kan därmed ha en åsikt om. Detta gör dem till relevanta studieobjekt inom de pedagogiska och/eller samhällsliga studier.

Lars-Åke Kernell behandlar i sin bok "Att finna balanser" möten mellan olika kulturer där lärarna och eleverna har olika referensramar i fråga om tid, ålder, social klass, ursprung, m.m.² Inomvetenskapligt har den pedagogiska forskningen behandlat problematiken kring dessa möten främst med fokus på den "normale" läraren och de "avvikande" eleverna även om man har berört relationerna lärarna emellan samt mellan de anställda och ledningen på skolan. Under litteraturgenomgången inför detta arbete la jag märke till att etnicitet och kulturell bakgrund hos läraren eller de uppfattningar och upplevelser som omgivningen och själve läraren kan ha utifrån dessa inte har blivit uppmärksammade i lika stor utsträckning i relation till lärarens yrkesroll som vad det har blivit i fallet med eleverna.

I denna uppsats vill jag ägna den av mig presenterade och enligt mig något bortglömda gruppen uppmärksamhet genom att titta på lärarens kulturella bakgrund i relation till en specifik aspekt av lärarprofessionen, nämligen autonomi.

¹ Läs mer i den svenska författningssamlingen, skollagen (1985:1100) som går att hämta på http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&dok_id=SFS1985:1100&rm=1985&bet=1985:1100 samt i läroplanerna för förskolan (Lpfö98) och i läroplanen för det obligatoriska skolväsendet (Lpo94) som går att hämta på <http://www.skolverket.se/sb/d/468>

² Kernell 2002

2. Teoretisk utgångspunkt

Detta kapitel består av en litteraturgenomgång samt min redogörelse för de analysramar som jag väljer att använda mig av i detta arbete

2.1. Kultur, etnicitet och mänskliga möten

2.1.1. Begreppsutredning

Det finns idag ingen gemensam vetenskaplig definition av begreppet kultur. Under den av mig genomförda litteraturgenomgången upptäckte jag att begreppen kultur och etnicitet stundvis överlappar varandra i den nutida forskningen³. I generella drag kan man säga att etnicitet som begrepp utgår i första hand från grupper snarare än individer⁴ medans kulturstudier fokuserar på både individer, grupper och samspelet mellan dessa⁵.

2.1.2. Gruppindelning och möjligt agerande

När människor delas in i olika grupper förutsätts det (så länge indelningen inte är medvetet slumpbaserad) att det finns skillnader mellan både personerna som väljs ut till de olika grupper samt mellan grupperna som individen kan väljas in i. Med hjälp av dessa gränsdragningar kan medlemmarna av en grupp få en "vi"-känsla som skiljer de från andra människor som tillhör andra grupper, de s.k. "de"⁶. Denna uppdelning finns mellan alla typer av grupper, kulturer och etniciteter. Hylland Eriksen jämför processen i gruppbildningen med en "omvänd kylskåp": "den förenar och splittrar samt skapar värme inåt men för att göra det måste det samtidigt skapa kyla utåt"⁷. De olika grupperna tillskriver varandra olika egenskaper där det egna framställs i positivare former än det andras. Genom denna tillskrivning förstärks upplevelsen av skillnader mellan grupperna.⁸ Gränserna mellan de olika grupperna är olika genomträngbara och kan variera över tid, plats och situation då grupper aldrig är statiska utan förändras med sina medlemmar.⁹

³ Se mer i Stier 2009 samt Ringquist 2005

⁴ Ringquist 2005, s. 83

⁵ Stier 2009, s 27 ff.

⁶ Stier 2009, s. 105 ff.

⁷ Stier 2009, s. 106

⁸ Stier 2009, s. 106 f.

⁹ ibid.

Människor söker information om varandra med hjälp av sina sinnen, känslor och tankar. När vi träffar en ny person försöker vi tolka honom eller henne för att kunna placera personen i vår bild av världen.¹⁰ Dessa tolkningar är aldrig neutrala då vi utgår ifrån olika förväntningar i våra möten med verkligheten och andra grupper och kulturer.¹¹ Förväntningarna bygger på våra tidigare erfarenheter, kunskaper, upplevelser och föreställningar. Många utav dessa är starkt känsloladdade och upplevs av oss som högst personliga.¹² Beroende på vilka förväntningar vi har får vi olika relationer till andra människor. Relationen till individen kan därmed påverkas beroende på förväntningen som finns i vår egen grupp och som tillskrivs den gruppen som vi tillhör eller förväntas tillhöra.

2.1.3. Analytisk ram

I detta arbete fokuserar jag i första hand på individen och dess tankar och uppfattningar. Med denna utgångspunkt väljer jag att se på beteckningen "annan kulturell och/eller etnisk bakgrund" som en paraplyfras som kännetecknar individens upplevda eller tillskrivna gruppstillhörighet med fokus på etnicitet. Jag skall med andra ord inte titta på andra olika kulturella skillnader (t.ex. klasstillhörigheten m.fl.) som kan tänkas påverka objekten och sambanden som jag studerar.

Då jag utgår från individen och inte gruppen fokuserar jag på individens egna upplevelser och uppfattningar som jag får ta del av via samtal (de symboliska beskrivningarna¹³). I samtalet med individen skall jag fokusera på individens möjliga uppfattningar om av individen upplevda "vi och de"-indelningar samt på hur mycket tankar kring individens upplevda eller tillskrivna etnisktkulturella bakgrund figurerar i intervjupersonernas berättelser kring vissa specifika aspekter av hans eller hennes arbete. Jag skall även titta på förekomsten av beskrivningar av "vi och de" (exakta eller liknande gränsdragningar) i intervjupersonernas berättelser samt titta på hur (och om) dessa har varierat pga. tid, plats och situation.

¹⁰ Angelöw & Jonsson 1990, s. 103 f.

¹¹ Stier 2009, s. 124 f.

¹² Ibid.

¹³ Se mer i Stier 2009 s. 28 f.

2.2. Upplevelse och uppfattning

Upplevelse är en subjektiv känsla som i sin betydelse är likvärdig den subjektiva erfarenheten, dvs. våra egna individuella slutsatser och vår egen förståelse som vi drar ur det vi ser och erfar. Upplevelsen kan vara medveten och omedveten. Inom den socialpsykologiska forskningen skiljer man mellan *medvetenhet* och *reflexiv medvetenhet*¹⁴ som betyder delvis olika saker. Med medvetenhet menas det faktumet att man är medveten om någonting. Reflexiv medvetenhet innebär att man är medveten om att man är medveten. Med det menas att man känner till sina egna tankar och känslor och kan därmed utveckla en viss grad av självmedvetenhet. En person som är medveten kan t.ex. veta att han eller hon är glad. Han eller hon är medveten om sin glädje. Den självmedvetna personen, dvs. han eller hon med en reflexiv medvetenhet, kan även föreställa sig varför han eller hon känner som han eller hon gör samt vilka konsekvenser denna känsla kan föra med sig. Den reflexiva medvetenheten kan på så vis styra hur vi beter oss och hur vi utformar våra liv vilket i sin tur innebär att den kan påverka (och troligtvis påverkar) våra framtida handlingar och beslut.

I detta arbete väljer jag att fokusera på de reflexivt medvetna upplevelserna då det är dessa upplevelser som jag tänker undersöka. Uppsatsens mål är att ta reda på vilka uppfattningar den av mig valda gruppen har med fokus på en specifik aspekt av sitt arbete. Uppfattningen blir därmed likvärdig den medvetna upplevelsen som den efterfrågade läraren reflekterar över.

Upplevelsen och uppfattningar, som är subjektiva till sin natur, kan inte studeras med naturvetenskapliga medel¹⁵. Här studerar man i första hand människan som själv redogör för det han eller hon känner och är medveten om. Dessa studier kan utformas på olika sätt. Inom socialpsykologin finns det flera teoretiska synsätt som upplevelseperspektivet bygger på. Jag ska här redogöra för tre utav dessa synsätten: fenomenologi, existentialism och humanism. Dessa tre sätt ger mig verktyg att studera det av mig valda området samt visar på de aspekterna av upplevelseperspektivet som är nödvändiga att ta hänsyn till i en undersökning som baserar sig på respondentens upplevelser och uppfattningar.

¹⁴ Stevens 1998, s. 163 ff.

¹⁵ Ibid.

2.2.1. Fenomenologiskt synsätt

Ett fenomenologiskt synsätt¹⁶ utgår från att människor besitter en reflexiv medvetenhet. Vi kan ta del av denna medvetenhet genom att få individen att själv beskriva sina egna upplevelser. Han eller hon får beskriva och reflektera över en viss aspekt (eller flera aspekter) av sitt liv. Denna synsätt kräver ansträngning både från respondenten och från forskaren. När någon beskriver sina upplevelser tolkar åhöraren dessa utifrån sin egen erfarenhet och sin egen förkunskap. Även om forskaren själv inte har upplevt det som respondenten delger skapas det en viss förståelse mellan parterna med hjälp av de språkliga analogierna.¹⁷

2.2.2. Existentialistisk synsätt

Detta synsätt fokuserar i första hand på det faktumet att människan med sitt medvetande är en del av världen. Richard Stevens skriver "[a]tt vara människa är att uppleva sig själv som existerande i världen"¹⁸. Det innebär att våra tankar och våra kroppar är en enhet där båda dessa delar samintegrerar med varandra.

*De innebörder som konstituerar en människas upplevelse av världen kommer från förhållandet mellan det upplevande subjektet och de människor som befolkar hans eller hennes värld.*¹⁹

Han menar även att upplevelserna inte är begränsade till våra tankar och känslor utan har en direkt koppling till våra fysiska handlingar.²⁰

2.2.3. Humanistisk synsätt

Det humanistiska synsättet bygger vidare på de fenomenologiska idéerna men fokuserar främst på att utveckla individens medvetenhet om hans eller hennes upplevelser och känslor²¹. Här utgår man från att det är viktigt att förstå sina upplevelser för att kunna styra sitt liv. Dessutom menar Stevens att med hjälp av reflexiv medvetenhet kan vi "i viss utsträckning styra och kontrollera våra upplevelser"²². Med det menar han att vi genom att bli självmedvetna kan förstå och i viss mån förändra hur vi upplever vissa händelser. Genom att tänka på när, hur och varför vi upplever vissa känslor kan vi ändra dessa.

¹⁶ Stevens 1998, s. 164 ff.

¹⁷ Stevens 1998, s. 188 ff.

¹⁸ Stevens 1998, s. 167

¹⁹ Stevens 1998, s. 168

²⁰ Ibid.

²¹ Stevens 1998, s. 167 f.

²² Stevens 1998, s. 198

2.2.4. Analytisk ram

I detta arbete väljer jag att utgå från en kombination av de tre olika sätten att studera upplevelsen på. De tre ovannämnda perspektiven (det fenomenologiska, det existentialistiska och det humanistiska perspektivet) går delvis in i varandra och på det viset kompletterar varandra. I denna uppsats skall jag därför utgå från en blandning utav dessa med en syn på läraren som en medveten och reflexiv individ som både upplever och resonerar kring sina upplevelser. Med detta i åtanke skall jag titta på lärarens uppfattningar snarare än upplevelser då uppfattningen i mina ögon kombinerar den känslomässiga upplevelsen med det reflexiva medvetandet och ger därmed en fullvärdigare bild av frågan som jag här vill undersöka. Dessutom skall jag undersöka om intervjupersonerna i sina resonemang visar på några korrelationer mellan hur de tänker och hur de agerar.

2.3. Den professionella autonomi

2.3.1. Profession

Det finns ingen enhetlig beskrivning av begreppet profession²³. När jag i detta arbete pratar om profession utgår jag från Freidsons definition som bygger på att professionen "ger anspråk på ett specifikt kompetensområde"²⁴ och kännetecknas oftast av en lång utbildning, samt av att professionen i frågan har "fått ensamrätt på vissa arbetsuppgifter"²⁵. Denna definition inbegriper även det faktumet att utövarna av en profession blir på ett sätt skyddade av sin grupptillhörighet samtidigt som de knyts i högre grad till sitt yrke även på individnivån.

Genom tiderna har olika yrken fått kallas för professioner. Till de "klassiska" professionerna räknas läkare, präster och advokater. Till de "nyare" professionerna hör bland annat revisorerna och ingenjörerna. Inom forskningen pratar man även om de s.k. "semi-professionerna" som inbegriper bland annat poliser, bibliotekarie och även lärare.²⁶

²³ Ahrne m.fl. 2008 s. 213

²⁴ Jonnergård m.fl. 2008 s. 12

²⁵ Ibid.

²⁶ Jonnergård m.fl. 2008 s. 11

2.3.2. Professionell autonomi

Begreppet autonomi härstammar från grekiskans *auto* (sig själv) och *nomos* (lag), och betyder självstyre.²⁷ Elin K. Funk skriver att

*[att] ha professionell autonomi är alltså att ha makt och frihet att själv reglera sitt arbete och agera inom sitt kompetensområde, vilket är möjligt för en yrkesgrupp som har uppnått professionell status.*²⁸

Detta innebär att en yrkesutövare som tillhör en profession har möjligheten och friheten att själv bestämma hur hans eller hennes arbetsuppgift skall skötas. Denna bestämmanderätt får personen pga. sin utbildning, det erkännandet som hans profession har utifrån samt det stödet som personen känner från sin egna professionella grupp.²⁹ Autonomi innebär härmed inte att personer måste utöva sitt arbete i ensamhet eller att han eller hon måste ta alla beslut själv. Istället innebär den professionella autonomi att yrkesutövaren har bland annat möjlighet att själv bestämma hur arbetet bör skötas samtidigt som han eller hon har det professionella kollektivet som stöd.

2.3.3. Autonomi och läraruppdraget

L. Agevall och H. Jenner har beskrivit läraruppdraget som ett ständigt hanterande av olika dilemman: att ta hänsyn till både individen och gruppen, att vara nära sina elever samtidigt som man som lärare upprätthåller en viss professionell distans, att låta eleverna hitta sina egna vägar samtidigt som man styr dem i den riktning som samhället har utpekats via styrdokumentet.³⁰ För att hantera dessa dilemman krävs det att läraren upplever sig ha ett visst svängrum och en möjlighet att fatta snabba och flexibla beslut.³¹ Den professionella autonomi spelar därmed en stor om inte avgörande roll i lärarens uppdrag.

Förmågan att ta de ovannämnda besluten baserar sig inte bara på det faktumet att läraren tillhör en viss profession. En avslutad lärarutbildning räcker inte för att klara av alla dessa dilemman. Läraren behöver ett erkännande från omgivningen, en

²⁷ Funck 2008, s. 39

²⁸ Funck 2008, s. 39

²⁹ Jonnergård m.fl. 2008, s. 13

³⁰ 2008 jmf. m. Ahrne m.fl. 2008, s.215 f.

³¹ Ibid.

viss erfarenhet samt styrkan hos kollektivet som läraren tillhör. Professionen eller tillhörigheten till en professionell grupp främjar autonomi samtidigt som den professionella autonomin bygger upp professionen. Dessa två grunder är konstant förenade i läraruppdraget.³²

G. Ahrne, C. Roman och M. Franzén skriver i boken "Det sociala landskapet – En sociologisk beskrivning av Sverige från 1900-talet till början av 2000-talet"³³ om de förändringar som lärarprofessionen har fått gå igenom de senaste åren. Å ena sidan har staten försvagat professionens autonomi genom att flytta över ansvaret över skolorna till den kommunala nivån.³⁴ Idag är det de kommunala politikerna som får bestämma över stora delar av skolans verksamhet. Samtidigt har lärarnas profession fått statligt stöd i form av en gemensam lärarutbildning där alla lärare från alla nivåer får samma bas att stå på samt genom att det är lagstadgat att skolorna skall anställa bara behöriga lärare, dvs. lärare som har genomgått och avslutat en viss kvalificerande utbildning³⁵. En höjd professionell status bör, enligt resonemanget ovan, innebära att även den professionella autonomin höjs.

2.3.4. Analytisk ram

I denna uppsats väljer jag att använda mig av begreppen profession och professionell autonomi. Med profession menar jag här lärarprofessionen där läraren är en professionell yrkesutövare. För att räknas som sådan skall läraren ha en lärarutbildning, ingå i en professionell kollektiv med andra lärare, vara aktiv i yrkesutövandet samt ha ensamrätt att utöva vissa arbetsuppgifter. Dessa kriterier härstammar från Freidsons tidigarenämnda definition. Med professionell autonomi menar jag här att läraren (den professionella yrkesutövaren) har möjlighet att själv genomföra sina lektioner, lektionsplaneringar, m.m. samt att ha rätten att få hjälp när läraren själv anser att han eller hon behöver det. Dessutom innebär den professionella autonomin i detta arbete att läraren har stödet och tilliten från sina kollegor och från sin ledning att bedriva sitt arbete i enlighet med sina professionella kunskaper samt de föreskrifter och regler som finns både på riksplanet och lokalt.

³² Agevall & Jenner, 2008, s. 113 ff.

³³ 2008 s. 214 ff.

³⁴ Ahrne m.fl. 2008 s. 215

³⁵ Ahrne m.fl. 2008, s. 214 f.

Jag ska därmed undersöka hur de ovannämnda lärarna beskriver sin egen autonomi samt titta på relationen mellan den uppfattade autonomin och lärarnas roll i lärarkollektivet.

3. Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att undersöka om det finns en relation mellan hur mycket autonomi lärare med annan kulturell och/eller etnisk bakgrund uppfattar sig ha i sitt yrkesutövande och lärarnas bakgrund

Frågeställningarna som jag väljer att utgå ifrån är:

- Uppfattar dessa lärare att deras etniska och/eller kulturella bakgrunder påverkar hur mycket autonomi de upplever och uppfattar sig ha inom ramen för deras yrkesutövande?
- Uppfattar de att de får mer eller mindre autonomi gentemot andra kollegor med svensk bakgrund?
- Vilka aspekter påverkar deras uppfattningar av autonomi enligt dem själva?
- Uppfattar de att de med tiden får mer eller mindre autonomi i sina läraruppdrag?

4. Metod

Denna uppsats syftar till att ta reda på möjliga uppfattningar av ett visst fenomen hos en avgränsad grupp. För att genomföra denna uppgift behöver jag således göra en empirisk undersökning där jag undersöker förekomsten av dessa uppfattningar. Jag har inga generaliserande ambitioner med detta arbete utan vill snarare titta på vilka möjliga uppfattningar kring ett specifikt fenomen som olika lärare kan tänkas ha. Fokuset här ligger därmed på kvalitén snarare än kvantiteten. För att studera uppfattningar måste jag, som jag nämnde tidigare i teoridelen, studera människan och hennes subjektiva tankar och erfarenheter. För att komma åt dessa uppfattningar

har jag valt att använda mig av kvalitativa intervjuer (även kallade samtalsintervjuer)³⁶ framför den mer kvantitativa enkätformen. Intervjuerna ger mig en större möjlighet att komma åt intervjupersonernas åsikter, känslor och tankar som tillsammans kan ge mig bilden av uppfattningen. Enkäternas svaghet, som jag ser det, är i detta fall att de troligtvis inte kommer att generera lika djupa och uttömmande svar som de som jag kan få i en intervju.

I de nästkommande avsnitten skall jag redovisa för den av mig valda metoden, urvalsgenomförandet, de möjliga problem som jag kan tänkas stöta på under mitt arbete samt diskutera reliabiliteten och validiteten i denna undersökning.

4.1. Kvalitativa intervjuer

I detta arbete fokuserar jag på att ta reda på människors egna uppfattningar som de själva återberättar för mig. Intervjupersonerna blir därmed respondenter³⁷ och skall härnäst hänvisas till under denna beteckning.

De kvalitativa intervjuerna kännetecknas av att forskaren ställer frågor till respondenten eller för ett samtal med denne. Jag har valt att använda mig av en samtalsform där jag inte bara ställer mina frågor utan använder mig även av uppföljningsfrågor³⁸. Med hjälp av dessa vill jag ge respondenten en möjlighet att fördjupa sitt resonemang. Under de genomförda intervjuerna utgick jag från en av mig utarbetad intervjuguide³⁹. Intervjuguiden⁴⁰ är organiserad efter olika teman som knyter an till undersökningens problemformuleringar. Bakgrundsfrågor är frågor som rör respondentens bakgrund (t.ex. kön, kulturell eller etnisk tillhörighet, typ av skola som han eller hon jobbar på, osv.). Frågor som jag utgår ifrån i de nästkommande delarna är öppna frågor (dvs. utan några fasta svarsalternativ)⁴¹. Uppföljningsfrågor som finns med i intervjuguiden är förslag på möjliga frågor som ställdes under intervjuerna. De användes för att få respondenten att utveckla sitt resonemang som hjälp från min sida. Intervjuguiden utvärderades efter en pilotintervju där

³⁶ Esaiasson m.fl. 2007, s. 283 ff. samt Trost 2005, s. 13ff.

³⁷ Esaiasson m.fl. 2007, s. 258

³⁸ Ibid. s. 259 f.

³⁹ se bilaga 1

⁴⁰ Esaiasson m.fl. 2007, s. 298 samt Trost 2005, s. 50 ff.

⁴¹ Trost 2005, s. 20 f.

intervjupersonen ombads ge mig respons på frågor och språket i dessa. Detta gjorde jag för att försäkra mig om att frågorna var lättbegripliga samt för att kontrollera att temaavsnitten underlättade och inte försvårade intervjun.

Frågor som jag har valt att utgå ifrån anser jag vara rimliga i förhållande till studien. Jag är medveten om att respondenten kunde uppleva dessa som känsliga⁴² då några utav dem rör sig om personliga känslor och tankar. Ingen utav respondenterna har dock påpekat detta. För att undvika att respondenten blir upprörd eller att respondenten väljer att inte svara började jag varje intervju med att presentera syftet med undersökningen samt försäkra respondenten om att denne kommer att vara anonym⁴³ och även ge respondenten en möjlighet att välja om denne vill läsa mina sammanfattningar av de svar som intervjupersonen i fråga har gett mig⁴⁴. Samtidigt informerade jag respondenterna om att deltagande i intervjun var helt frivilligt och att denne kunde när som helst avbryta intervjun.

Alla intervjuer har genomförts ansikte mot ansikte. Respondenterna valde själva var de ville bli intervjuade. Hade respondenten inga önskemål föreslog jag själv mötesplatsen. Jag har försökt få respondenterna att genomföra intervjuarna antingen på respondentens arbete (avskilt i ett klassrum eller ett grupprum) eller i liknande lokaler på universitetet. Jag utgick ifrån att närheten till arbetsplatsen kan göra att det blir lättare för respondenten att fokusera på arbetsrelaterade upplevelser och uppfattningar. Samtidigt förutsatte jag att lärarna som jag intervjuade kände sig bekanta med universitetsmiljön (då de själva har vid något tillfälle studerat vid universitet eller högskolan⁴⁵) vilket även detta kunde underlätta intervjusituationen.⁴⁶ 3 av 7 intervjuarna (6 respondentintervjuer + 1 pilotintervju) genomfördes på respondenternas arbetsplatser. 1 intervju genomfördes på ett lugnt fik och 2 i grupprummen på universitetet. Lokaler har varit samtalsvänliga där man kunde sitta i avskildhet. Hälften av intervjuer har spelats in med en bandspelare samtidigt som jag förde anteckningar om respondentens kroppsspråk och mimik. Detta gjordes för att dokumentationen skulle vara så tydlig som möjligt. Varje respondent fick självfallet själv bestämma om jag skulle spela in dennes röst. De gångerna då respondenten

⁴² Trost 2005, s. 47 ff.

⁴³ Trost 2005, s. 40 f.

⁴⁴ Trost 2005, s. 92 f.

⁴⁵ Se mer under punkt 4.2. Urval

⁴⁶ Trost 2005, s. 44 f.

inte ville bli inspelad har jag antecknat det som sades under intervjun och senare bad respondenten att kontrollläsa min sammanfattning för att vara säker på att jag har förstått det som sades. Efter varje intervju lyssnade jag snarast möjligt av banden och tittade igenom mina anteckningar för att senare transkribera allt som sades och sammanfatta det i resultatdelen i detta arbete.

4.2. Intervjuarens bakgrund

Intervjusituationer är först och främst ett möte mellan olika människor. Precis som vid alla andra möten påverkas samtalsdeltagarna av varandra. Jan Trost skriver i sin bok "Kvalitativa intervjuer"⁴⁷ om könets påverkan i intervjusammanhang. I boken framgår det att i vissa fall är det lättare att intervjua kvinnor om man själv är kvinna och viceversa. Samtidigt är detta samband inte konstant utan det finns många andra faktorer som spelar in. Jag, i denna undersökning, applicerar detta resonemang inte bara på kön utan även på kulturell och etnisk tillhörighet. Med det som utgångspunkt ska jag här föra ett resonemang om min egen bakgrund och dess påverkan på intervjusituationer.

Jag är en kvinnlig lärarstudent med utomnordisk europeisk bakgrund. Jag har flyttat till Sverige i vuxen ålder och kommer snart att tillhöra den grupp vems upplevelser jag vill undersöka i denna uppsats. Min kulturella bakgrund kan påverka respondenterna på olika sätt. Jag kan inte förutse vilket sätt det blir eller om det ens kommer att påverka undersökningen. För att minimera risken för påverkan har jag presenterat mig själv vid varje intervju utan att lägga större vikt vid min bakgrund eller mig själv som person. Respondenterna fick ställa frågor men jag har försökt begränsa min egen bakgrunds roll vid intervjuerna utan att dölja den.

Jag är även medveten om att mina egna förkunskaper, attityder och erfarenheter kan påverka hur jag tolkade det som sades, respondenternas kroppsspråk och mimik. Jag kan ännu en gång inte veta på vilket sätt det kunde ha påverkat min undersökning. Samtidigt har jag under intervjuerna, transkriberingen och analysen försökt vara medveten om detta för att minimera den möjliga påverkan.

⁴⁷ 2005, s 45 f.

Dessutom har jag kontrollerat min egen tolkning genom att dubbeltolka valda delar av intervjuerna och senare jämföra mina tolkningar.

4.3. Urval

Vid kvalitativa intervjuer är det inte antalet intervjupersoner som är viktig utan intervjupersonernas relevans för studien. Kravet här är att intervjua tillräckligt många respondenter för att uppnå en teoretisk mättnad⁴⁸. Detta innebär att jag som forskare bör fortsätta göra intervjuer tills "det inte framkommer några nya aspekter av det fenomenet som står i centrum för undersökningen"⁴⁹. Uppskattningsvis räcker det oftast att intervjua 6 till 10 personer för att få önskat resultat.⁵⁰

I detta arbete vill jag uppnå en maximal variation⁵¹ bland mina respondenter. Detta innebär att respondenterna skall vara så olika varandra som det går samtidigt som de uppnår vissa gemensamma kriterier. De fasta kriterierna är att respondenten ska vara en utbildad lärare, han eller hon skall jobba inom det svenska skolväsendet inom grundskola, gymnasieskola och/eller komvux, samt att han eller hon skall ha flyttat till Sverige i vuxen ålder och ha sina rötter i en annan kulturell och/eller etnisk bakgrund. De förstnämnda kriterierna motiveras med hänvisning till stycke 2.3.4. i detta arbete. Jag har valt bort gruppen förskolelärare då jag anser att arbetsformen skiljer sig mycket i arbetet med de yngsta barnen i jämförelse med de äldre eleverna. De senare kriterierna motiveras med att det är svårt att definiera gruppen med det gemensamma namnet "invandrare". Det finns inga fasta bestämmelser för när en person övergår från att vara invandrare till att vara svensk. Etnisk och/eller kulturell bakgrund har inga tidsramar utan är en personlig och samhällelig uppfattning som varierar genom tiden. Därmed har jag valt att begränsa mitt urval på detta sätt för att veta att personerna i fråga har växt upp i andra, icke svenska, kulturella miljöer och har sin bas i en annan kultur. (Med bas menar jag barndomen och tonåren då mycket av vår grundläggande socialisation äger rum⁵²).

⁴⁸ Esaiasson m.fl. 2007, s. 292 f.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Trost 2005, s. 122 ff.

⁵¹ Ibid. f.

⁵² Stevens 1998

Jag har även valt att fokusera på lärarna som undervisar i andra ämnen än sina egna modersmål. Denna avgränsning gjorde jag då jag befarrar att lärarens kulturella och/eller etniska bakgrund kan flyta samman med lärarens profession i fallen då läraren undervisar i ett språk som förknippas med lärarens bakgrund eller i alla fall kan uppfattas så av omgivningen. Jag har inga fakta som styrker dessa tankar men jag har valt att ta det säkra före det osäkra i detta fall. Lärarna som jag valde att intervjua undervisar därmed i andra ämnen än deras modersmål som ett moderntspråk eller inom ramen för modersmålsundervisning.

Kraven på maximal variation gjorde att jag ville intervjua respondenter som härstammar från olika länder. Enligt *Landguiden – länder i fickformat*⁵³ har ca.17 % av Sveriges befolkning en annan kulturell och/eller etnisk bakgrund. Ca.4 % är utomnordiska européer, ca. 3 % har asiatiskt ursprung, ca. 2 % är finländare och de övriga 8 % härstammar från resterande världen. Med hänsyn tagen till dessa fakta har jag försökt hitta minst en respondent med finsk bakgrund, minst två med utomnordisk europeisk bakgrund, minst en med asiatisk bakgrund samt minst två respondenter som härstammar från resterande världen. Jag valde att inte skilja på respondenternas kön så länge de uppnådde de ovanstående kraven. Som det kommer att framgå senare har alla intervjupersoner som jag fick tag på visat sig vara kvinnor. Männen som blev tillfrågade att medverka har alla avböjt med hänvisning till tidsbrist.

På grund av tidsramen för denna uppsats har jag valt att begränsa mitt urval till Göteborg där jag befinner mig. Samtidigt har jag även här försökt uppnå målet med maximal variation. Jag har sett till att hitta intervjupersoner som jobbar på olika skolor och i olika stadsdelar. Jag vill i detta arbete ta reda på vilka uppfattningar kring den professionella autonomin som finns i den av mig valda gruppen. Samtidigt är jag inte ute efter att ta reda på vilka skillnader det finns mellan lärarna från olika ställen utan snarare titta på vilka uppfattningar som överhuvudtaget finns bland dessa lärare. Av samma anledning väljer jag att intervjua lärare från olika typer av skolor med olika stor andel elever och lärare med annan kulturell och/eller etnisk bakgrund. Startmålet har även varit att hitta lärare som undervisar i så många olika ämnen som det bara är

⁵³ Landguiden - Länder i fickformat, <http://www.landguiden.se.ezproxy.ub.gu.se/> hämtat den 17 april 2009

möjligt vilket har visat sig vara svårt. Samtidigt tror jag mig uppnå en viss variation (även om jag är medveten om att den inte är maximal) i mitt urval.

Respondentgruppen som jag är intresserad av är en svår grupp att få tag i då det inte finns något känt register över lärarnas kulturella och/eller etniska tillhörighet. Jag har därmed valt att använda mig av bekvämlighetsurvalet⁵⁴ i mina försök att få tag i respondenterna. Med andra ord har jag frågat alla jag känner om de känner någon lärare som passar in i mitt urval och som verkar inom den svenska skolan. Denna utfrågning har gett mig några möjliga intervjupersoner. I steg två har jag kontaktat dessa personer för att kontrollera om dem stämmer in på den beskrivning som jag har valt att utgå ifrån i detta arbete samt för att fråga dem om de vill ställa upp på intervju. Denna urvalsmodell har sina nackdelar då det finns chans att personerna som jag i slutändan fick intervjua kunde vara för lika med tanke på att de tillhör en och samma umgängeskrets (även om något utvidgad). Samtidigt tror jag inte att detta kommer att bli ett problem i denna undersökning då det finns tillräckligt många olikheter mellan de sökta respondenterna för att uppnå om inte maximal så i alla fall tillräcklig variation. Med hjälp av denna metod fick jag tag i 5 stycken intervjupersoner (varav en utav intervjuerna användes som en pilotintervju). De resterande intervjupersonerna hittade jag genom att gå till olika skolor i Göteborg och fråga på plats efter lärare som överensstämmer med det av mig valda urvalet. Jag presenterade mitt arbete för de ovannämnda lärarna och fick på det viset tag i två intervjupersoner.

4.4. Möjliga problem

När man skriver om människors uppfattningar och använder sig av kvalitativa intervjuer finns det ett rad problem som kan uppstå under arbetets gång. I denna del skall jag försöka presentera de svårigheter som jag mötte på samt beskriva hur jag hanterade dessa.

4.4.1. Urval

Vid respondenturvalet stötte jag på flera olika svårigheter som jag fick ta ställning till och i vissa fall lösa. Först och främst har det varit relativt svårt att få tag i

⁵⁴ Trost 2005, s 120 f.

intervjupersoner. Detta har troligtvis berott på det faktumet att det inte finns så många lärare med annan etnisk och/eller kulturell bakgrund i Göteborg som undervisar i andra ämnen än sitt modersmål (information från mitt relativt breda nätverk samt besök vid 10 olika skolor i Göteborg har visat på detta) samt att de lärarna som finns inte hade tid att ställa upp på intervju (betygsättningen och allt det arbete som försiggår vid terminens slut var då den förklarande orsaken). Jag försökte lösa respondentunderskottet genom att använda mig av olika sökmetoder. I detta arbete har jag dessutom valt att begränsa mig till 6 stycken intervjupersoner samt en pilotintervju. Jag är medveten om att jag skulle behöva göra fler intervjuer för att vara säker att jag uppnår den teoretiska mättnaden men på grund av tidsbrist och svårigheterna med att hitta intervjupersoner har detta inte varit möjligt.

Tanken med detta arbete har varit att undersöka uppfattningar hos representanter av en grupp utan hänsyn tagen till deras kön. Det faktumet att respondenterna tillhör samma kön bör därmed inte påverka undersökningsresultatet. Samtidigt är jag medveten om att resultaten kunde ha varit annorlunda om lärarna som jag intervjuade var av båda könen. I detta arbete väljer jag dock att bortse från denna möjlighet då det inte är lärarnas kön som jag fokuserar på.

4.4.2. Intervjugenomförande

Intervjupersonerna som jag till slut fick intervjua har valt olika platser att bli intervjuade på. Detta kunde ha påverkat intervjuerna men jag tror inte att sådant är fallet. Alla 7 respondenter som jag har intervjuat har vid intervjutillfällena verkat lugna och avslappnade, det förekom inga störande incidenter i vår omedelbara närhet och respondenterna i efterhand sa att det har gått bra och att det var relativt lätt att svara på mina frågor. De fick den tid som de ansåg sig behöva för att svara på frågorna och alla verkade kunna fokusera på det som vi pratade om i den av dem valda omgivningen.

Under intervjuerna uppstod det i vissa fall språkliga problem som behövde lösas: vid några tillfällen kunde respondenterna inte hitta det rätta svenska ordet och/eller hade svårigheter att uttrycka sig exakt (enligt dem själva). Detta har resulterat i att jag fick vänta ut respondenten, bad dem att omformulera sig eller ställde följdfrågor för att underlätta konversationen. I vissa fall använde respondenterna sig av engelskan för att förtydliga det de menar. Jag har varit noga

med att fråga varje gång det uppstod någon oklarhet samtidigt som jag har försökt att inte lägga orden i deras mun i de fall då jag trodde mig förstå vilket ord det var som de sökte efter för att inte leda dem i deras svar.

Det faktumet att jag inte fick spela in fler än 3 intervjuer för respondenterna har gjort att de 4 resterande intervjuerna har fått en mer begränsad dokumentation. För att försäkra mig om att allt det väsentliga som sades under intervjuerna ändå har blivit uppmärksammat och dokumenterat av mig har jag sammanfattat samtalen och låtit respondenterna läsa igenom mina sammanfattningar samt kommentera om någonting har uteblivit eller missförståtts av mig. Sammanfattningarna i frågan har visat sig vara tillräckligt fullständiga enligt de ovannämnda intervjupersonerna.

4.5. Reliabilitet och validitet

För att en undersökning ska ha hög validitet krävs att det som man undersöker är det som man avser att undersöka.⁵⁵ Då mitt arbete handlar om uppfattningar kring autonomi hos lärare med annan kulturell och/eller etnisk bakgrund uppnår jag kravet på validitet genom att intervjua just dessa lärare. Intervjufrågorna behandlar de teman som jag anser mig undersöka i denna studie vilket även detta stärker validiteten.

Reliabiliteten, dvs. möjligheten för min undersökning att genomföras av andra⁵⁶, anser jag även den vara hög. Jag har i detta arbete presenterat både tillvägagångssättet och urvalsarbetet vilket kan hjälpa andra forskare att gå samma väg som jag gick. Samtidigt har jag dragit slutsatserna från de svar som jag fick under intervjuerna med de av mig valda respondenterna. Svaren är därmed resultatet från de frågor som jag ställde. Det faktumet att jag utformade intervjuerna som mer öppna samtal kan försvåra möjligheten att genomföra en likadan studie och få samma resultat. Min egen personliga roll (samspelet med respondenterna, min egen bakgrund, mm.) kan även den påverka reliabiliteten. Samtidigt har jag behandlat dessa frågor i metodavsnittet vilket visar på min medvetenhet kring frågorna och på det viset stärker reliabiliteten.

⁵⁵ Trost 2005, s. 111 ff.

⁵⁶ Ibid.

5. Resultat

5.1. Intervjupersoner: presentation

Intervjuperson 1, Maria⁵⁷, är en kvinna i 30-års ålder med östslaviskt påbrå⁵⁸. Hon har bott i Sverige i ca 12 år och har en avslutad svensk lärarutbildning. Hon undervisar på gymnasienivån på en gymnasieskola i centrala Göteborg. Maria undervisar i naturvetenskapliga ämnen⁵⁹. Personalkollektivet på respondentens gymnasieskola är till stor del homogen svensk. Det finns ca 5 andra lärare med annan kulturell och/eller etnisk bakgrund. Respondenten i fråga har undervisat bara i Sverige.

Intervjuperson 2, Kristina, är en kvinna i 60-års ålder med sydslaviskt påbrå. Hon har bott i Sverige i ca 15 år. Respondenten har en avslutad lärarutbildning från sitt hemland som hon fick komplettera i Sverige. Hon jobbar på en gymnasieskola i centrala Göteborg. Respondenten undervisar i språk samt i ett samhällsvetenskapligt ämne. Personalkollektivet är blandat då skolan har ett IB-program (International Baccalaureate) där nästan alla lärare har annan kulturell och/eller etnisk bakgrund. Respondenten i fråga har undervisat i sitt hemland och på Kuba innan hon kom till Sverige.

Intervjupersonen 3, Marcella, är en kvinna i 40-års ålder med sydamerikanskt bakgrund. Hon har bott i Sverige i ca 25 år. Respondenten har en avslutad lärarutbildning från sitt hemland som hon senare fick komplettera i Sverige. Hon jobbar på en högstadieskola i en utav stadsdelarna i norra Göteborg. Respondenten undervisar i matematik och NO (naturorienterade ämnen). Personalkollektivet på respondentens högstadieskola är till 85 % svenskar med undantag för främst NO-lärare och modersmålslärare. Respondenten har under sin yrkestid undervisat i sitt hemland och på flera skolor i Göteborg.

Intervjuperson 4, Aysenor, är en kvinna i 30-års ålder med kaukasiskt påbrå. Hon har bott i Sverige i ca 10 år. Respondenten har en akademisk utbildning inom

⁵⁷ Namnen i detta arbete är ändrade för att garantera intervjupersonernas anonymitet.

⁵⁸ Jag har valt att inte nämna vilket land de olika respondenterna kommer ifrån för att undvika att respondenternas identitet röjs.

⁵⁹ Även i fallet med ämnena som intervjupersonerna undervisar i har jag valt att benämna dessa mer allmänt för att skydda respondenternas identiteter.

språk från sitt hemland som hon senare kompletterade till en lärarutbildning här i Sverige. Hon undervisar på en högstadieskola i en utav villaförorterna i södra Göteborg. Aysenor undervisar i matematik och NO. Personalkollektivet på respondentens arbetsplats är till största del homogen svensk med 5 st. lärare med annan kulturell och/eller etnisk bakgrund. Intervjupersonen har bara undervisat i Sverige.

Intervjuperson 5, Tina, är en kvinna i 50-års ålder med nordisk (annan än svensk) bakgrund. Hon har bott i Sverige i ca 35 år. Respondenten har en lärarutbildning från sitt hemland som erkändes som likvärdig den svenska lärarutbildningen. Intervjupersonen arbetar på gymnasienivån. Hon undervisar i språk (andra än hennes modersmål). Arbetsplatsen som Tina arbetar på ligger i nordvästra delen av Göteborg. Personalkollektivet på arbetsplatsen är blandad: majoriteten av lärarna har svensk bakgrund, det finns några lärare med annan nordisk bakgrund och några med rötterna från Balkan. Intervjupersonen har bara undervisat i Sverige.

Intervjuperson 5, Beata, är en kvinna i 50-års ålder med östslaviskt bakgrund. Respondenten har bott i Sverige i ca 15 år. Hon har en lärarutbildning från sitt hemland som hon senare fick komplettera till en svensk lärarutbildning. Intervjupersonen undervisar på en högstadieskola i östra Göteborg. Hon undervisar i språk (andra än sitt modersmål). Personalkollektivet på Beatas arbetsplats är homogen svensk med 2 stycken lärare med annan kulturell och/eller etnisk bakgrund. Sen finns det modersmålslärare men de arbetar på flera olika skolor och ingår därmed inte i något lärarlag. Intervjupersonen har undervisat i sitt hemland och i Sverige.

5.2. De uppnådda kriterierna

5.2.1. Kulturell och/eller etnisk tillhörighet

Alla respondenter som jag fick intervjua är födda i ett annat land än Sverige. Alla har flyttat till Sverige i vuxen ålder och har därmed sin kulturella bas i en annan kultur än den svenska. (Med bas menar jag barndomen och tonåren då mycket av vår

grundläggande socialisation äger rum⁶⁰). Kriteriet om att respondenterna skall ha en annan kulturell och/eller etnisk bakgrund som jag valde att utgå ifrån i detta arbete är därmed uppnådd.

Under intervjuerna har det framgått att respondenterna har olika syn på sina respektive bakgrunder och sin kulturella och/eller etniska tillhörighet. Detta skall redovisas och diskuteras senare i detta arbete.

5.2.2. Respondenternas uppfattningar och mina tolkningar utav dessa

Under intervjuerna fick jag ta del av respondenternas uppfattningar som de delgav mig via sina svar på mina frågor. I sina svar har respondenterna både visat på en medvetenhet om de områdena och frågorna som berördes samt en förmåga att reflektera kring sin egen situation och de svar som de själva gav. Intervjupersonerna har uppgett att deras medvetenhet kring deras etniska och/eller kulturella tillhörighet har varierat under deras vistelse i Sverige samt under deras yrkeskarriär vilket kommer att presenteras mer ingående senare i resultatdelen.

5.2.3. Professionell tillhörighet

Alla intervjupersoner som jag fick intervjua har en i Sverige godkänd och med de svenska mått mätt lång (minst 4 år) lärarutbildning (antingen från sina hemländer, med eller utan en svensk komplettering, eller en helt svensk sådan). Intervjupersonerna arbetar heltid på de olika skolorna och anser sig vara en naturlig del av lärarkollektivet. Som det dessutom framgick under intervjuerna har dessa lärare både möjlighet och rätt att ensamt utöva sitt arbete i klassrummet vilket de också oftast gör. Dessa kriterier bekräftar i mina ögon att lärare som jag fick intervjua tillhör en lärarprofession och uppnår därmed de kraven på professionell tillhörighet som jag har utgått ifrån i denna uppsats. Det faktumet att lärarna ingår i det professionella kollektivet är en förutsättning för detta arbete då den professionella autonomin kan per definition studeras bara hos de professionella utövarna vilka dessa lärare anses enligt mig (och sig själva) vara.

⁶⁰ Stevens 1998

5.3 Respondenternas sammanfattade svar

5.3.1. Kulturell och/eller etnisk bakgrund

Jag har under intervjuerna valt att kringgå alltför direkta frågor om respondenternas kultur och/eller etnisk tillhörighet utan ställde blandade frågor som i slutändan gav mig en enligt mig ganska bra bild av intervjupersonernas tankar kring deras egen bakgrund.

5.3.1.1. Umgängesvanor

Majoriteten av de intervjuade lärarna har angett att de umgås i blandade grupper med både representanter från sin egen kultur, andra kulturer samt svenskar. På arbetstid umgås de mest med andra lärare som undervisar i samma ämnen. Ämnestillhörigheten verkar spela en större roll än alla andra faktorer i valet av arbetsrelaterat umgänge. Aysenor berättade att hon umgås nästan uteslutande med svenskar (om man bortser från hennes släktingar) då området som hon bor i är till största del homogen svenskt. Marcella berättade om det motsatta då hon både bor och verkar i en mångkulturell stadsdel. Tina, Maria och Aysenor är inte medlemmar i några kulturella föreningar. Marcella, Beata, och Lena är alla aktiva i kulturella föreningar med olika fokus. Kristina brukar på fritiden träffa andra kvinnor från Latinamerika som alla ingår i en diskussionsgrupp.

5.3.1.2. Identifikation

Beata och Marcella identifierar sig själva i första hand med sina respektive slaviska alternativt sydamerikanska nationaliteter. Deras bakgrunder verkar vara mycket viktiga för dem och de understryker att trots det faktumet att de känner sig hemma i Sverige är de inte svenskar. Kristina, Tina och Aysenor säger att de är både och. Självklart kommer de från de länder som de gör men samtidigt har de en del "svenska" sidor så man inte kan säga att de inte är svenskar. Maria anser sig själv vara en kosmopolit. Hon känner sig hemma överallt och tror inte att hon är mer svensk än något annat.

5.3.1.3. Respondenternas upplevelser om kollegornas uppfattningar

Maria, Tina och Aysenor uppfattar inte att de ses som något annat än svenskar på sina arbetsplatser. De menar att det kan bero på att de praktiskt taget inte har någon

brytning när de pratar svenska eller i Tinas fall att hennes hemland är så pass nära vad det gäller kultur och beteende att det inte spelar någon roll att man kommer därifrån. Marcella, Kristina och Beata säger att arbetskollegorna självfallet vet att de inte är svenskar men att det nuförtiden inte verkar spela så stor roll. Kristina ger ett exempel på vilket sätt det kan märkas att hon inte är svensk:

[jag] betar mig inte som en svensk. [...] Jag kan höja rösten och jag säger vad jag tänker och tycker och jag har mycket kroppsspråk. Ibland glömmer jag att jag är i Sverige [...]. Men eleverna och kollegorna känner mig. Så det går bra.

Jag tolkar denna fras som ett sätt för henne att förklara att de kulturella skillnaderna i hennes beteende gentemot hennes svenska kollegor är framträdande men att de inte spelar någon stor roll för hennes yrkesutövande.

5.3.1.4. Uppfattningsförändringar genom tiden

Alla respondenter utan Maria poängterar under intervjun att sättet som de uppfattade att deras kollegor och den skolrelaterade omgivningen ser på dem har ändrats mycket med åren. Respondenterna anser att i dagsläget är det deras professionella egenskaper samt personlighet som påverkar mest. Marcella säger att hon "tror att min utbildning och erfarenhet påverkar mer än min kultur i sig". Utifrån respondenternas svar uppfattade jag att deras bakgrund har spelat en större roll i början av deras yrkeskarriär i Sverige. Detta verka dock inte vara fallet för Maria.

5.3.2. Uppfattningar och praktiken

Som jag nämnde tidigare har alla intervjupersoner, med undantag för Maria, sagt att de har tänkt mycket på deras yrke i relation till deras kulturella och/eller etniska bakgrund. Under intervjuerna gav de till synes genomtänkta svar på mina frågor och det märktes att detta tema inte har varit helt främmande för dem. Både Beata, Marcella och Kristina har även angett att det faktumet att de har tänkt kring hur de kan uppfattas och kring hur de själva uppfattar hur de själva uppfattas har hjälpt dem att komma in i arbetet och i lärarkollektivet. Medvetenheten kring sin egen situation har enligt dem gjort att de känner sig mer säkra i sina yrkesroller och även som medlemmar i lärarkollektivet.

5.3.3. Autonomi och läraruppdraget

Jag har valt att ställa frågor runt de handlingsutrymmen som respondenterna anser sig själv ha inom ramen för sina läraruppdrag istället för att fråga direkta frågor om autonomi. Svaren har visat på att alla de tillfrågade intervjupersonerna arbetar på skolorna med tydligt avgränsade ansvarsområden. Med det menas att alla de skolor som respondenterna jobbar på har utarbetade planer för hur man ska agera i olika frågor. Ett exempel på detta är att det finns s.k. stegsystem där läraren bör komma i kontakt med t.ex. andra lärare, sjuksystem eller kuratorn i fall då eleven verkar fara illa. Samtidigt finns det fastställda lärarmöten där lärarna diskuterar olika frågor. Dessa möten ser olika ut på olika skolor. Kristina berättar att på hennes skola träffas de i ämneslag och diskuterar ämnesrelaterade problem med andra ämneslärare. Maria ingår i ett arbetslag där lärare som undervisar i olika ämnen diskuterar eleverna och ämnesövergripande teman. Ledningen på de olika skolorna tar olika aktiv del i lärar- och skolpersonalens samarbeten. Marcella berättar att rektorerna på hennes skola byts ut allt för ofta för att kunna ta del av den dagliga och terminsliga planeringen. Tina däremot påpekar att på hennes skola har de ett tätt samarbete med ledningen även i vardagliga situationer.

5.3.3.1. *Autonomi i vardagen*

När det gäller det vardagliga arbetet, lektionerna och lektionsplaneringar anger alla respondenter att de arbetar enskilt. Under intervjuerna har jag fått olika förklaringar till detta. Kristina pratade om att lärarkollektivet på hennes skola är så pass professionella att de inte behöver samarbeta på de punkterna. Samtidigt påpekade hon att "[t]idigare i andra länder arbetade man själv och samarbetade i team när det behövdes. I Sverige har jag upptäckt att det inte är så. Här jobbar lärarna själva och visar inte de andra vad de har gjort". Maria och Aysenor pratade om att man samarbetar mest med dem som de kommer bäst överens med. Tina berättade att samarbetet ser olika ut beroende på vad det är man gör men att man med åldern inte behöver samarbeta lika mycket då lärarna själva vet var de står och hur de bör göra.

5.3.3.2. *Önskemål om samarbetsgraden*

Respondenterna har olika åsikter om hur mycket samarbete de skulle vilja ha och om hur det borde vara organiserat. Beata pratade om att det borde finnas färre fasta

lärarkonferenser som bara tar tid och oftast inte leder någonvart. "Vi kan diskutera i all oändlighet utan att faktiskt komma fram till något. Och allt det här bara för att det är bra att diskutera enligt vår rektor". Samtidigt efterfrågar hon mer öppenhet mellan lärare – "jag förstår inte varför alla hela tiden måste hålla i sitt så krampaktigt. Varför är det fel att bara berätta vad man gör och kanske byta lektionsplaneringarna med varandra?" Tina och Aysenor är helt nöjda med hur de har det. De får samarbeta när de vill och behöver det samtidigt så de kan bestämma det mesta själva om det känns bättre så. Marcella efterfrågar mer stöttning och insyn från ledningens sida och Kristina önskar sig ha mer naturlig oplanerad samarbete mellan lärarna.

5.3.3.3. Anledningar till ett lyckat samarbete

Kristina, Beata och Tina pratade mycket om vikten av att vara professionell. De menade att det är viktigt att respektera och kunna lita på att de andra lärarna vet vad de gör för att kunna få ett lyckat samarbete samt för att trivas med sitt eget arbete. De andra intervjupersonerna pratade mer om de sociala färdigheterna och vikten av bland annat språket samt kunskapen om de sociala ramarna. Det har varit viktigt för dem att vara öppna och inte ta illa vid sig när kollegorna har haft konstiga åsikter om dem och deras arbete. En bra relation med arbetskollegorna menas i de här fallen spela en avgörande roll för hur arbetet läggs upp.

5.3.3.4. Upplevelser av autonomi på arbetsplatsen; nu och genom tiden

Ingen utav intervjupersonerna har sagt att de uppfattar att de får mer eller mindre handlingsutrymme i sitt arbete gentemot sina kollegor. Däremot har flera angett att det har varit annorlunda när de började arbeta i Sverige. Alla har upplevt att det har funnits en viss misstro mot dem och deras förmåga de första åren inom läraryrket i Sverige. Alla utom Maria har uppfattat att det har berott på deras bakgrund med fokus på deras kultur och/eller etnicitet. Maria tror att denna misstro grundade sig mest i hennes låga ålder. Detta har dock avtagit med tiden och med att kollegorna har lärt känna de nya lärarna och fått se vad dem kan. För att illustrera denna uppfattning citerar jag Marcella som säger:

[J]ag var öppen mot deras tankar och åsikter och jag tog diskussionerna. Jag gav mig inte, vilket har lett till att jag idag har en bra relation med mina kollegor. Det tog tid men eftersom jag var beredd, gick det bra.

6. Analys

I denna del skall jag analysera de av mig insamlade resultaten med hjälp av de teorierna som har blivit presenterade tidigare. Analysdelen behandlar således de av mig ställda frågeställningar som har blivit beskrivna i syftet med detta arbete.

Respondenterna anger att alla har uppfattat sig ha mindre självbestämmanderätt i början av sitt läraryrkesutövande i Sverige. Automin har däremot växt under tiden de arbetade. Detta överensstämmer med de tankar som jag presenterade i avsnittet om gruppindelning och möjligt agerande. Indelningen i "vi" och "de" är enligt Stier⁶¹ ett sätt för människor att förklara och på det viset även förenkla världen runt omkring sig. När man kommer som ny till en ny grupp kan man av den nya gruppen uppfattas som en av dem andra bara för att människorna i gruppen försöker placera en i och gentemot sin egen position. Det faktumet att de gruppmedlemmarna (de "gamla" lärarna) och den nye läraren dessutom skiljer sig åt i fråga om kulturell och/eller etnisk tillhörighet eller (som i Marias fall) ålder kan förstärka denna indelning. Samtidigt är inga grupper statiska i sin natur utan varierar över tid, plats och situation⁶². Utifrån det kan man i de ovanbeskrivna fallen säga att gruppintegrationen har varit framgångsrik och de gamla grupperna har accepterat de nya medlemmarna även om det har tagit viss tid.

Samma resultat överensstämmer även med de beskrivningar av professionalitetens och autonomins utveckling som jag nämnde tidigare⁶³. Bland de kriterierna som jag har gått igenom skall man för att tillhöra en profession ha erfarenhet och vara accepterad av det professionella kollektivet. Erfarenheten kommer med tiden. I denna analys utgår jag ifrån att samma kan gälla acceptansen (processen då det etablerade lärarkollektivet mottar och lär känna den nye läraren). Grupprocesserna och tidsaspekten blir därmed viktiga även i detta fall.

Under intervjuerna nämnde ingen utav intervjupersonerna att de idag får mer eller mindre autonomi i jämförelse med sina svenska arbetskamrater, inte mer än på

⁶¹ 2009 s. 27 ff.

⁶² Stier 2009 s.106 f.

⁶³ Jonnergård m.fl. 2008

individnivån vilket tyder på att det inte verkar finnas sådana tendenser. Detta förstärker min tolkning av att de av mig intervjuade respondenterna har kommit in i sina respektive gemenskaper och är nu accepterade som fullvärdiga medlemmar av lärarkollektivet som respondenterna ingår i i sitt dagliga arbete på sina respektive arbetsplatser.

Intervjupersonernas egna tankar kring deras kulturella och/eller etniska bakgrunder uppfattas av dem påverka deras arbetssituation även om denna påverkan har sett olika ut under deras yrkeskarriär i det svenska skolväsendet. Under intervjuerna framgick det att medvetenheten kring deras egna kulturella och/eller etniska bakgrunder och deras arbetssituation har enligt intervjupersonerna själva hjälpt flera utav dem att lättare komma in i arbetet och därmed få mer autonomi. Detta resultat överenskommer med den tidigare forskningen som jag har presenterat i avsnittet om upplevelser och uppfattningar⁶⁴. Inom både det humanistiska och delvis även det existentialistiska synsätten att studera upplevelsen på utgår man från att våra tankar och uppfattningar påverkar vårt agerande⁶⁵. Exempelen där respondenterna nämnde att deras egen öppenhet eller deras egna medvetna beteenden påverkade svårighetsgraden av att bli accepterade och professionellt erkända visar på samma samband.

Respondenter som jag fick intervjua uppfattar inte att deras etniska och/eller kulturella bakgrunder påverkar hur mycket autonomi de upplever och uppfattar sig ha inom ramen för sitt yrkesutövande. Det faktumet att de själva inte uppfattar sig själva vara annorlunda dem andra kan i sig hjälpa dem att bli accepterade. Gruppindelningen, som jag behandlade i avsnittet 2.1.2. Gruppindelning och möjligt agerande, fungerar från två håll. Båda sidors (individens och/eller gruppernas) uppfattningar, erfarenheter, kunskaper och upplevelser påverkar mötet mellan dessa⁶⁶. Om respondenterna i frågan skulle själva uppfatta sig själva som annorlunda skulle detta kunna bidra till en minskad öppenhet från deras sida gentemot det generellt svenska lärarkollektivet. En sådan syn skulle även den kunna påverka interaktionen mellan de olika grupperna. Istället verkar det som att de kulturella olikheterna har med tiden syddats bort inom ramen för yrkesutövandet eller

⁶⁴ Stevens 1998

⁶⁵ Stevens 1998 s. 167 f.

⁶⁶ Stier 2009

funnits närvarande men accepterats som en självklar del av individen som i sin tur är en del av gruppen.

De professionella kunskaperna samt lärarnas språkkunskaper och sociala kompetenser framställs som de faktorer som påverkar relationen i arbetskollektivet samt hur mycket autonomi de utfrågade lärarna uppfattar sig ha. Detta resultat kan tyda på flera olika saker. De professionella kunskapernas roll kan tyda på att kollektiven som respondenterna arbetar i baserar sin grupptillhörighet i första hand på deras profession. Visar man att man är professionellt kunnig blir man accepterad även om de andra egenskaperna (som t.ex. kulturell och/eller etnisk bakgrund) skiljer sig från det som anses vara det normala. Detta överensstämmer med de teorierna som jag presenterade i avsnittet om den professionella autonomi⁶⁷. Lärarens egna professionella kunskaper är enligt dessa några utav anledningarna till varför läraren kan få autonomi i sitt eget arbete. Språkkunskaperna och de sociala färdigheterna tyder på att den i stora drag homogena svenska lärargruppen accepterar och välkomnar den nye medlemmen så länge han eller hon kan hantera samma symboler (språket) och interagera inom ramen för samma sociala regler. För att återkoppla till Stiers teorier⁶⁸ om gruppindelningar som jag presenterade i denna uppsatsens teoretiska utgångspunkt kan jag anta att skillnaderna mellan den nye gruppmedlemmen och gruppen kan framstå vara mindre om den nye gruppmedlemmen behärskar samma sociala och språkliga koder som gruppen i övrigt.

7. Sammanfattande diskussion

Resultaten i denna undersökning har visat på att lärarens gentemot normen avvikande kulturell och/eller etnisk bakgrund inte verkar spela en större roll för hur mycket autonomi läraren med annan kulturell och/eller etnisk bakgrund uppfattar sig ha i sitt yrkesutövande när läraren i frågan väl blir accepterad av lärarkollektivet på sin arbetsplats. Samtidigt framgår det att lärarens uppfattningar om bakgrundens

⁶⁷ jmf. med Funck 2008 samt Jonnergård m.fl. 2008

⁶⁸ 2009

betydelse kan variera under tiden vilket ger stöd åt både gruppindelningsteorierna⁶⁹ samt teorier⁷⁰ om professionen som presenterades i avsnittet om de teoretiska utgångspunkterna tidigare i detta arbete. Enligt de lärarna som blev intervjuade för denna uppsats har det krävts en del öppenhet från respondenternas sida för att de skulle bli accepterade vilket även detta stöds av de ovannämnda teorierna. Det framgick däremot inte vilken roll lärarkollektivet i sig har spelat för att få med de nya lärarna. Detta skulle kunna undersökas i senare studier. Sammanfattningsvis finner jag viss stöd i denna undersökning till att lärarens bakgrund kan spela roll för hur mycket autonomi läraren uppfattar sig ha i början av sin lärarkarriär i Sverige även om detta samband verkar med tiden bli svagare för att så småningom försvinna.

8. Resultatets betydelse för lärarprofessionen

Som jag nämnde tidigare i bakgrundsdelens är den svenska skolan idag i sin helhet präglad av mångkulturalitet både när det gäller eleverna men även i fråga om lärarkollektivet. Lärare med annan kulturell och/eller etnisk bakgrund verkar däremot fortfarande vara underrepresenterade inom den pedagogiska forskningen (som jag inför detta arbete har tittat på). I denna undersökning har jag försökt belysa åtminstone en aspekt av lärarprofessionen, den av mig valda autonomin, i relation till studieobjekten lärare med annan kulturell och/eller etnisk bakgrund. Resultatet som jag har kommit fram till visar att det kan krävas vissa mer specifika egenskaper från den nykomna läraren (som öppenhet, tålamod och medvetenhet) för att bli accepterad i det svenska lärarkollektivet.

Då detta arbete inte har några generaliserande ambitioner kan jag inte dra några fasta slutsatser och beskriva dess faktiska betydelse för lärarprofessionen. Jag har inte heller tittat på majoritetsgruppens uppfattningar om samma fråga vilket är nödvändigt för att kunna få en mer objektiv bild av situationen. Samtidigt tyder denna studies resultat på att det ändå kan vara värt att studera den av mig valda studieobjekten i den framtida forskningen då det kan finnas flera intressanta

⁶⁹ Stier 2009

⁷⁰ Ahrne m.fl. 2008 s. 214 ff.

samband som kan tänkas påverka lärarintegrationen (mångkulturaliteten bland lärarna).

Om jag ska försöka dra någon slutsats utifrån det lilla resultatet som jag i denna uppsats har kommit fram till och dess eventuella betydelse för lärarprofessionen kan jag påstå att det finns tecken på att det kan vara värt att jobba mer med gruppdynamik och gruppkonstellationer inom lärarkollektivet för att underlätta processen mot den mångkulturella skolan. Under intervjuerna fick jag höra att integrationen går bra så länge läraren är beredd⁷¹ men jag vet att beredskapen ofta kräver kunskap och den kan forskningen hjälpa med.

⁷¹ Muntlig källa: respondent 3, Intervju: 2009 - 05 - 23

Källförteckning

Skriftliga källor

- Agevall L. & Jenner, H (2008) "Lärarens professionalitet – förmågan att hantera dilemman". I Jonnergård, K; Funck, E. K.; Wolmesjö, M. (red.) *När professionella autonomin blir ett problem*. Växjö University Press: Växjö
- Ahrne G.; Roman C.; Franzén M. (2008) *Det sociala landskapet – En sociologisk beskrivning av Sverige från 1950-talet till början av 2000-talet*. Fjärde omarbetade upplagan. Bokförlaget Korpen: Göteborg
- Angelöw, B., Jonsson, T. (1990) *Introduktion till socialpsykologi*. Studentlitteratur: Lund
- Esaiasson, P.; Giljam, M.; Oscarsson, H.; Wängnerud, L. (2007) *Metodpraktikan - Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Tredje upplagan. Norstedts Juridik: Stockholm
- Funk, E. K. (2008) "Från fri yrkesutövare till anställd tjänsteman – om det önskvärda i att begränsa den professionella autonomin". I Jonnergård, K; Funck, E. K.; Wolmesjö, M. (red.) *När professionella autonomin blir ett problem*. Växjö University Press: Växjö
- Jonnergård, K.; Funck, E. K.; Wolmesjö, M. (2008) "Professionell autonomi som risk och möjlighet". I Jonnergård, K; Funck, E. K.; Wolmesjö, M. (red.) *När professionella autonomin blir ett problem*. Växjö University Press: Växjö
- Kernell, L-Å. (2002) *Att finna balanser: en bok om undervisningsyrket*. Studentlitteratur: Lund
- Ringquist, A.C. (2005) *Människan socialt och kulturellt*. Liber: Stockholm
- Stevens, R. (1998) "Det reflexiva jaget – ett upplevelseperspektiv". I Stevens, R (red) *Att förstå människor*. Studentlitteratur: Lund
- Stier, J. (2009) *Kulturmöten: En introduktion till interkulturella studier*. Studentlitteratur: Lund
- Trost, Jan (2005) *Kvalitativa intervjuer*. Tredje upplagan. Studentlitteratur, Lund

Muntliga källor

Pilotintervju 2009 - 05 - 14

Respondent 1. Intervju: 2009 - 05 - 14

Respondent 2. Intervju: 2009 - 05 - 19

Respondent 3. Intervju: 2009 - 05 - 23

Respondent 4. Intervju: 2009 - 06 - 12

Respondent 5. Intervju: 2009 - 06 - 13

Respondent 6. Intervju: 2009 - 06 - 16

Bilaga 1 - Intervjuguide

Bakgrundsfrågor

Dessa frågor skall besvaras kort och konkret

- Vilken nivå och vilken skola undervisar du på? Var ligger skolan?
- Skolan som du undervisar på – hur ser den kulturella fördelningen bland lärarna och eleverna ut?
- Hur länge har du undervisat och i vilka ämnen?
- Har du undervisat i Sverige hela tiden eller har du även undervisat i andra länder?
- Hur länge har du bott i Sverige sammanlagt?
- Vilket land kommer du ifrån?
- Kön och ungefärlig ålder

Huvudfrågor

Dessa frågor bör ha utförligare svar

Profession

- Vilka egenskaper/kriterier måste en lärare enligt dig ha/uppfylla för att lyckas med sitt läraruppdrag?
- Vilka aspekter särskiljer lärare som en yrkesgrupp från andra yrkesgrupper? I det stora hela samt i de mer praktiska sidorna av arbetet?
- I det dagliga arbetet (t.ex. vid betygsättning, konflikt med eleven, planering, mm.) hur tycker du att läraren bör agera? Samarbeta med andra lärare/personal (dvs. kollektivt) eller ska man ha svängrum att komma på egna lösningar?
- Hur fungerar det på er skola?
- Hur uppfattar du att du själv får arbeta? Mest ensam eller kollektivt? (Ex. planerar du själv ditt arbete? Tar du diskussioner med föräldrarna själv eller tillsammans med annan personal? mm.)
- Är det självvalt eller skulle du vilja ha det annorlunda?

- Har dina möjligheter till samarbete/självständigt arbete varierat under tiden eller har de varit desamma?

Kultur

- Vilka grupper/människor umgås du med på din fritid/arbetstid?
- Är du med i några kulturella föreningar?
- Hur tror du att dina arbetskamrater/annan skolpersonal ser dig med tanke på din kultur/etnicitet? Är du som dem? Annorlunda?
- Har du uppfattat att dina kollegors syn på dig har varit densamma hela tiden eller har den varierat? Vad har det berott på, tror du?
- Hur ofta tänker du på din bakgrund (etniskt sett)?
- Vilken kultur (etniskt sett) skulle du tillskriva dig själv?

Övrigt

- Har du övriga funderingar eller tankar som dyker upp nu i samband med detta samtal?